

Szabó Szandra Zsuzsanna

„A férfi a fej, a nő a nyak” | Nemi identitás egy fővárosi „néptáncos” közösségben

„Néptáncos”¹-nak lenni nem csupán azt jelenti, hogy heti rendszerességgel hobbiszerűen eljárunk táncházba vagy egy együttesben táncolunk. A „néptáncos közösség”-hez való tartozás meghatározza a tagok gondolkodásmódját a nőiességről és férfiasságról, a nemek státusához kapcsolódó szerepekről, vagy éppen az öltözködésről. Egy „néptáncos közösséget” kutatva az alábbi kérdések merültek fel bennem: hogyan írható le a „néptáncos” nemi identitás? Hogyan definiálja a közösség a nőiességet és a férfiasságot? Mitől válik valaki nővé vagy férfivá? Milyen az ideális férfi, és milyen az ideális nő? Milyen szerepeket tulajdonít a közösség a két nem számára?

2014-ben több hónapon keresztül végeztem vizsgálatomat egy „néptáncos” csoportban. A kutatás során heti rendszerességgel vettem részt Budapesten a „néptáncosok” különböző közösségi színterein, egyfelől a táncházakban, amely a közösség fókuszpontját képezi, tulajdonképpen magát a közösséget hozza létre. A táncházak rendszeresen ismétlődő lehetőséget biztosítanak a „néptáncosok” számára a találkozásra, illetve a kutató számára a megfigyelésre. Az informális környezetnek köszönhetően alkalmam nyílt beszélgetéseket kezdeményezni a közösség egyes tagjaival, másfelől lehetőségem nyílt interjúk készítésre is². Az interjúalanyok hólabda módszerrel³ kerültek kiválasztásra. Az interjúk során a „néptáncos” nemi identitásukról

¹ Az interjúalanyaim által mondottakat idézőjelbe téve, dőlt betűkkel jelenítem meg a továbbiakban. Geertz szerint, „ha meg akarunk érteni másokat (...) az általunk vizsgált emberek tapasztalatait az énről alkotott saját elképzelésük fényében kell elemezni” (Geertz, 1994:232). Thomas Hylland Eriksen is hasonló megállapításokat tesz az „émikus” és „étikus” nézőponttal kapcsolatban. A fogalompár Kenneth Pike nyelvészhez köthető, aki a „fonetika és a fonológia (hangok közötti, illetve hangok jelentései közötti tényleges viszonyokra utaló) nyelvészeti ellentétpárja alapján vezette be az émikus-étikus dichotómiát” (Eriksen, 1995: 54). Émikus szinten a közösség tagjai „maguk” „írják le életüket” (Eriksen, 1995:54). Ennek értelmében, magam is „belülről” igyekszem értelmezni anyagomat és ehhez a közösség saját megfogalmazásait használom.

² 17 félig strukturált diktafonnal rögzített mélyinterjú és egy életútinterjú is készítem a közösség egyes tagjaival.

³ Az első interjú alanyát a kvalitásai és a témában való jártassága alapján választottam ki. Az interjú végén megkértem őt ajánljon nekem valaki mást, akit megfelelőnek talál egy hasonló interjúra. A felsorolt „néptáncosok” közül kiválasztottam egy valakit, aki szintén vállalta az interjút. A második interjú végén, őt is hasonlóra kértem, azonban ebben az esetben már a kiválasztottam olyan valaki volt, aki az első és a második felsorolt potenciális interjúalanyok listáján is szerepelt. Minden egyes interjú után ugyanígy került kiválasztásra a következő beszélgetőpartnerem, így tulajdonképpen a „néptáncos” közösségükhöz tartozók egy részét, ők maguk határozták meg.

és az ahhoz kapcsolódó ideológiákról kérdeztem őket. A tanulmány az interjúk részleteiből és azok elemzéséből, illetve a korábban megfigyeltekből és a megfigyelt jelenségek értelmezéséből áll.

A közösség

Az általam kutatott közösség tagjai önmagukat, és „néptáncos” csoportjukat egy kiterjedtebb közösség részeként, a táncházmozgalomhoz⁴ tartozónak tekintik. A szűkebb közösség tagjai között különböző társas kapcsolati típusok figyelhetők meg, ideértve a „testvéri” kötelékeket, az „érzelmi alapú” férfi- női kapcsolatokat, illetve az egyszerű „felebaráti” kapcsolatokat is. A közösség időszakosan, az egyes alkalmakkor, nevezetesen a táncházak, illetve a mozgalom életében fontos események, rendezvények, fesztiválok kapcsán válik megfigyelhetővé.

Kutatásom fókuszában lévő fiatal⁵ „néptáncosok” jelenleg a fővárosban élnek, de egyikük sem a fővárosban nőtt fel. Többségük rendszeres kereső munkát végez, akár „civilként”, akár táncművészként, emellett a csoport egy része főiskolai tanulmányokat folytat. A „fiatal néptáncosok” fontosnak tartják két, közösségen belüli csoport elkülönítését: az „amatőrökét” és a „hivatásos táncosokét”. Ily módon, a megértés érdekében, számomra is elengedhetetlen különbséget tenni a két belső kategória között, amelyet az interjúrészletek idézésekor is feltüntetek. Definíciójuk szerint, „hivatásos az, aki a néptáncot választja munkájának, ebből él”⁶. Ebből következően, „nem mindent csinál szívből, mivel sok mindent csak muszáj csinálnia”. „Az amatőr az, aki nem a néptáncból él, de mindig szívesen csinálja szívből”⁷. Az olyan táncosokat tehát, akik értelmezésük szerint „civil” munkát választottak maguknak, „amatőröknek” nevezik. Ezzel szemben, azokat, akik táncművészként végzik munkájukat „hivatásosnak” vagy „profinak” nevezik.

Tulajdonképpen mit is jelent „néptáncos”-nak lenni a „néptáncosok” számára? Az általam megkérdezettek a „néptáncot” a „lételem” jelzővel illették, illetve élesen elkülönítették a csak egy „szabadidős tevékenység” vagy a csupán egy „testmozgás”

⁴ A táncházmozgalom részletesebb elemzése jelen esetben nem célja a tanulmánynak, azonban érdemes megvizsgálni. (Ld. erről: Halmos Béla (2006): *A táncházmozgalomról*. In: Sándor Ildikó (szerk.): *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról*. Hagyományok Háza)

⁵ A *fiatal* terminus alatt, olyan férfiakat és nőket értek, akik egy része már rendszeres kereső munkát végez, akár „civilként”, akár táncművészként, emellett többségük főiskolai tanulmányokat is folytat. Nem alapítottak még családot, egyikük sem házas, illetve gyermeket sem vállaltak még.

⁶ (Hivatásos néptáncos férfi)

⁷ (Amatőr néptáncos férfi)

kategóriáktól. Nem csupán annyit jelent „néptáncosnak” lenni, hogy „hetente többször elmész próbára, aztán ennyi”⁸, hanem azokat tekintik „néptáncosnak” akik „valaha tettek valamit a hagyomány őrzéséért”⁹.

A közösséghez tartozás kritériumának tekinthető a „hagyományőrzés”, amely elválaszthatatlanul kapcsolódik minden más attitűdhez. A „hagyományőrzés” fogalma a közösség számára, többek között a „hagyományos falusi” attitűdök átvételét, identitásuk részévé tételét, ezáltal megőrzését jelenti, amelyet az „archív filmekben” látott, „régiparaszti” világgal azonosítanak. Ezzel a folyamattal sajátítják el a „néptáncos” nemi identitást is, amellyel a későbbiekben foglalkozom majd részletesebben. Szükséges feltételként jelenik meg a közösség meghatározásakor az „aktivitás”, ami alatt a „folyamatos táncba járást” és a mozgalom életében fontos eseményeken, különböző fesztiválokon, rendezvényeken való részvételt értik. Összegezve az általuk mondottakat a beszélgetések során a „néptáncosok” a közösségüket a „régiparaszti szokásokat és viselkedéseket utánzó”, a „magyar nép hagyományait őrző”, „egy nyelvet beszélő” „családként” definiálta. Úgy vélik, olyan tevékenységet folytatnak, amelyet „őrzésnek”, pontosabban „hagyományőrzésnek” neveznek. A „régiparaszti világ értékeit” rekonstruálják, majd a modern, városi mindennapjaikban újra értelmezik azt. Mindezeket a „magyar nép hagyományai”-nak tekintik. A „magyar nép hagyományainak őrzését”, maga a „néptánc” tevékenysége jelenti, a „néptánc” tevékenysége által tanult attitűdöket építik be saját identitásukba, amely a „néptáncos” közösséghez való tartozást jelenti számukra. A közös narratívák, megteremtik az összetartozás érzését, magát a közösséget, amelyet a „család”-hoz hasonlítanak.

A „hagyományok őrzése” | A „néptáncos” ideológia

A „néptáncosok” közössége, egy a „régiparaszti szokásokat és viselkedéseket utánzó”, a „magyar nép hagyományait őrző” közösségnek tartja magát. Meghatározó szerepet tölt be közösségük életében a múlt bizonyos elemeinek „őrzése”, más szóval, ezekre a bizonyos elemekre való emlékezés. Mindez megszabja a közösség identitását, önértelmezését. „Hagyományos”, „falusi”, „paraszti” attitűddel való azonosulásuk

⁸ (Amatőr néptáncos férfi)

⁹ (Amatőr néptáncos nő)

folyamán, az ehhez az attitűdhez köthető férfi- női szerepek válnak identitásuk részévé. Hogyan is történik a „hagyományok őrzése”?

Jan Assmann *A kulturális emlékezet* című könyvében (Assmann 2013), az kulturális emlékezet és az identitás kölcsönösen egymásba fonódásáról ír. Meglátása szerint, az identitás megteremtéséhez és fenntartásához a kulturális emlékezet nélkülözhetetlen. A „néptáncosok” „hagyományőrzése” az emlékezethez kapcsolódó tevékenység. Az emlékezéssel „őrzik” meg a „hagyományokat”, amely pedig megteremti identitásukat. Mint Jan Assmann munkájában kifejti, az emlékezetben sohasem a múlt, mint olyan őrződik meg, hanem az rekonstruktív módon működik. Az marad meg belőle, amit a csoport vonatkoztatási keretei közt rekonstruálni képes. Az emlékezés rekonstruálja a múltat, a rekonstrukciónak, pedig elengedhetetlen feltétele az észlelés, hiszen a múlt csak akkor keletkezik, ha az ember kapcsolatba lép vele. A kapcsolat akkor alakulhat ki, ha létezik „bizonyíték” róla, és az „különbséget mutat” a jelenhez képest (Assmann, 2013: 29- 49)

Egy „néptáncos” közösség esetében, ilyen „bizonyítékokként” szolgálnak az „archív filmek”, a „gyűjtőutak” és a „folklór”¹⁰. Az „archív filmek” a tánc tanulásának, magának a tánc aktusához vezető útnak fontos eleme. Az „archív filmekben” látott emberek, az „adatközlők”¹¹ attitűdjeit és az őket körülvevő közeget „hagyományos”, „falusi”, „paraszti” jelzőkkel definiálják, amellyel a tanulás folyamán azonosulni próbálnak, így a különböző szokások, az illem, az öltözködés és a férfi- női szerepek „néptáncos” identitásuk részévé válnak. A „gyűjtőutak” során a táncosok, ellátogatnak olyan területekre, ahol a már korábban említett „adatközlőkkel” találkozhatnak. A „folklór” vagyis a jeles napok, az ünnepi szokások, a viseletek, a népdalok és a népzene ismerete alapvető feltétele a közösséghez tartozásnak. A „néptáncos” közösség olyan múltbeli állapotot örökít meg, amely ténylegesen nem így létezett, ennek egyes elemeit rekonstruálják a „falusi- paraszti” létnek, olyanokat, amelyeket például az „archív filmekben” látnak, vagy amelyeket a „folklór” révén tanulnak meg, esetleg a gyűjtőutakon hallanak, és ezeket sajátosan értelmezve jelenítik meg a modern, városi mindennapjaikban. A „néptáncosok” olyan körfogás részei, amely során először találkoznak a „folklórral”, és az „archív film”- en látottakkal, a tapasztalatok

¹⁰ A folklór a közösség értelmezésében „a népek táncának, zenéjének, ruháinak, hagyományainak egy összefoglaló neve, amely a múltból ránk maradt, amit örököltünk”. (Amatőr néptáncos nő)

¹¹ „Adatközlőnek” nevezi a közösség, azokat, „akiktől az adott tájegységre jellemző szokásokat, hagyományokat eredeti, autentikus formájukban megtapasztalhatunk, mert ez életük részét képezi.”

meghatározzák identitásukat, majd - újból visszaérkezve a kiindulópontához -, ezzel a tevékenységgel folyamatosan éltetik és „életben tartják” a „folklórt”.

A „néptáncos” öltözködés

A test felszíne, egy összetett határfelület az „én” és a „többiek”, az egyén és a társadalom között, így a testünkön levő ruhákat kommunikációs felületnek tekinthetjük, olyannak, amely információkat közvetít rólunk másoknak. Az öltözködés a „néptáncos” csoportban is jelentős szerepet játszik az identitás formálásában és közvetítésében, illetve az összetartozás szimbóluma is egyúttal.

Az öltözködést a nemektől elvárt nőiesség és férfiasság jegyeivel jellemzik. Stílusuk azonosul a „tradicionális” elemekkel. A nők mindennapi viseletében gyakran megjelenik a szoknya, amelyről a nőiesség egyik szimbólumaként nyilatkoztak: *„nekem a nőiesség a szoknyával kezdődött, azt is hordja a legtöbb táncos lány.”*¹² Megkérdezettjeim között volt olyan is, aki csak néhány éve csatlakozott a „néptáncosokhoz”, ily módon a közösséghez való tartozás az öltözködésüket is megváltoztatta, s ez a változás gyorsabban és látványosabban zajlott, mint azok esetében, akik kis koruk óta a néptáncos csoportba jártak. Így mesélt minderről megkérdeztem: *„régén olyan slamposan öltöztem, azóta figyelek, hogy nőiesebben öltözködjek. Teljes stílusváltáson mentem keresztül.”*

A nőiesség másik preferált szimbóluma a virágminta: *„a virágminta nőies és figyelemfelkeltő, odavonzza a tekinteteket, de mégse közönséges”*.¹³ Vagy mint egy másik interjú alanyom megfogalmazta: *„nekem nagyon tetszik a bolgár viselet, és ezért tetszik a sok virág, meg a nagy ékszerek”*¹⁴. Mint az előbbi interjú idézet is utal rá, a közösség tagjainak öltözködésére hatással vannak a különböző népviseletek, amelyek egyes szimbólumait saját öltözködésükben igyekeznek megjeleníteni. Az interjúk alkalmával, többen arról beszéltek, hogy a szoknya és a virágminta a nőiességet és a közösséghez tartozást szimbolizálja számukra.

A férfiak öltözködésében meghatározó, a „férfiasságot” kifejező kalap. Az interjúk során gyakran emlegették, hogy a „régii paraszti” világban, a kalap a férfiak jellegzetes

¹² (Amatőr néptáncos nő)

¹³ (Amatőr néptáncos nő)

¹⁴ (Hivatásos néptáncos nő)

viselete volt. A színpadon, a fellépéseken a néptáncos férfiak gyakran kalapot viselnek, amely idővel szokásukká válik, beépül mindennapi „viseletükbe”.

Egy interjúalanyom a kalap viselésével kapcsolatban a következőre emlékezett vissza: „nem tehettem be a táskába a kalapot, eleinte borzalmas volt, mint a véres rongyra úgy néztek, aztán már nem érdekelt, csakúgy is felvettem”¹⁵. Kezdetben a fellépések miatt kellett a kalapot viselniük, amely később, azért válhatott mindennapi öltözködésük elemévé, mivel a férfi „*paraszti*” attitűdök fokozatosan saját identitásuk részévé váltak. A férfiak hétköznapi öltözködésében is megfigyelhető a népviseletek hatása. Gyakran hordtak népviselethez kapcsolódó ruhadarabokat, ilyen volt például a „*bujka*”¹⁶, a „*pitykés mellény*”¹⁷, vagy a „*bricsesz*”¹⁸.

Összességében elmondható, hogy a „*néptáncos*” lét kelléktára, a viselet, és viselet kiegészítők, amelyet kezdetben kellékként használnak a színpadon, a fellépéseken, a próbateremben, beépül a táncosok „*néptáncos*” identitásába. A hétköznapi stílusuk részévé válik, amely egyfelől a közösséghez való tartozásuk hangsúlyozása a „*mások*” számára, de egyúttal a „*néptáncos*” nőiesség és férfiasság szimbóluma is az „*én*” számára.

„Az életben is így kellene működni” | Női- férfi nemi szerepek

A „*néptáncosok*” öltözködésének bemutatás után, a következőkben a „*néptáncos*” életszemlélet nemi identitásra gyakorolt hatását mutatom be.

A „*néptáncosok*” a „*néptánc*” során, olyan nemi szerepeket sajátítanak el, melyeket „*hagyományos*” nemi szerepeknek neveznek, és melyeket a „*régi paraszti*” kultúrában jellemző férfiassággal és nőiességgel definiálnak. Értelmezésük szerint, a „*férfi dominancia*” és a „*női alárendeltség*” jellemzi a „*néptáncos*” nemi identitást.

Egyik női interjúalanyom így vélekedett minderről: „*megtanulod, eljátszod, amit régen táncoltak, a férfi határozott, tudja, mit akar, de odafigyel a nőre, számításba veszi, azonban a férfi a domináns, a nő ezt elfogadja. A mai modern nőnek vissza kell fogni*

¹⁵ (Hivatásos néptáncos férfi)

¹⁶ A „*kalotaszegi bujka*” „rövid, könnyű kabát, amelyet általában a férfiak hordtak” a századforduló táján (Faragó, Nagy, Vamszer, 1977:276).

¹⁷ A „*pitykés mellény*” „a kis- magyarországi táncok egyik jellegzetes viselete, javarészt posztól készítik, a pityke, pedig többnyire ezüstből készült díszgomb” (Andrásfalvy, 1981:253).

¹⁸ „A *bricsesz* más néven *csizmanadrág*, olyan *férfinadrág*, ami térdtől lefelé beszűkül, és a lábszárra simul, hogy könnyen felvehető legyen rá egy hosszúszerű csizma” (Amatőr néptáncos nő)

magát, nem mondhatja meg, hogy mikor állj, forogj satöbbi”¹⁹. Az interjúrészletből körvonalazódik a tánc közben megjelenő nemi szerepek szituatív jellege. A „mai modern nők” szókapcsolat utalhat önmagukra, mint a modernitásban a „hagyományost” megjelenítő nőkre, de utalhat a többségi társadalomban élő nőkre is. A nemi szerepeket elsajátítják, és a tánc révén magukra öltik. Ezeket azonban, nem tartják magától értetődően „természetesnek”, erre utal a „mai modern”, az „eljátszod”, a „kell” és a „nem mondhatja meg” kifejezések. A nemi szerepek, a kezdetleges, csak a tánc szituációjában való megjelenést követően, idővel – úgy tapasztaltam - beépülnek a nemi identitás konstrukcióikba, olyan narratívákká válnak, amelyek követendő példaként fogalmazzak meg a közösség tagjai számára. Az alábbiakat mondta egyik interjúalanyom: „a nő kiszolgálja a férfit, a férfi irányító szerepet képvisel, de nem tud végrehajtani a nő nélkül semmit. A férfi a fej, a nő a nyak. A magyar nyelv is úgy ismeri el a házasságot, hogy az egyik fél benne a fél, mint a feleség és a két fél az egy egész. Az ember csak akkor ember, ha van mellette egy asszony, a néptánc pedig kiváló indikátora ennek. Igyekszem a saját párkapcsolatomban is ezt képviselni.”²⁰.

Az interjúk utaltak rá, hogy a csoport többségének nincsenek személyes tapasztalatai a „paraszti életről”, mégis interjúalanyom elérendő célként fogalmazza meg az általuk „paraszti” értékeknek gondolt szerepeket. A kezdetben csak „eljátszott” szerepek, amelyeket a tánc tanulása közben sajátítottak el, közösségi normákká alakulnak, amelyet jól szimbolizálnak azok a szavak, amelyekkel jellemezték a csoportban ideálisnak tartott férfi- női nemi szerepeket: „a férfi a domináns, de a nő ki tud teljesedni mellette, az életben is így kellene működnie”²¹, „ez az egészséges”, „abszolút jó, amilyenek lennie kell”.

Az egyik interjúalany a „néptáncos” közösség tagjainak férfi- női nemi szerepeit az „egészséges” jelzővel illette: „Ezért van olyan sok buzi társastáncos meg balettos szerintem, mert annyira egybemossák a két nemet, nem tesznek közte különbséget. Azért a néptáncba meg van határozva, hogy ki a férfi és ki a nő, és ez az egészséges”. A „néptáncos” „egészséges” nemi szerepekkel szemben a különböző táncműfajok képviselői helyezkednek el mondandójában, akik – úgy véli - „összekeverik” a férfiak és nők nemi szerepeit, így a más műfajhoz tartozók nemi szerepei „nem egészséges” minőséget nyernek értelmezésében. Jelen esetben a „nem egészséges”, illetve a nemi szerepek vélt

¹⁹ (Amatőr néptáncos nő)

²⁰ (Amatőr néptáncos férfi)

²¹ (Hivatásos néptáncos nő)

összekeveredése a homoszexualitással azonosul, amely a „régiparaszti” identitással nem kapcsolható össze értelmezésükben.

A „tradicionalis”²² mintákhoz alkalmazkodva, hasonló élményről számolt be egyik beszélgetőtársam, aki homoszexuálisként illeszkedett be a közösségbe. *„A társaim tulajdonképpen nem tudták, hogy meleg vagyok. Igazából, amíg táncoltam nem vállaltam fel, akkor vállaltam fel, amikor már abbahagytam. Úgy tudnám ezt megfogalmazni, hogy akkoriban még egy belső konfliktus volt bennem, határozatlanság, bizonytalanság, hogy meleg vagyok, vagy nem vagyok az? Amúgy a lányok közelsége nem zavart egyáltalán. Sokszor próbálkoztam is a lányokkal, kavartam is velük. A férfiasság elvárt volt, és mindig is figyeltem rá, szerintem személyiségileg pozitív hatással volt rám. Na, a lényeg hogy csak az után vállaltam fel nyilvánosan és vallottam be saját magamnak is, hogy igen én meleg vagyok, miután már nem jártam többet táncra.”*²³ Ahogy az idézetből látszik, a „néptáncos” közösségben érvényes normák, illetve a férfiktól és nőktől elvárt szerepek miatt, beszélgetőpartnerem elrejtette szexuális identitását, nem vállalta fel nyilvánosan, sőt megfelelési kényszertől hajtva „próbálkozott” a másik nemmel is. Az egyén eltért a közösségben érvényes normáktól, amely belső konfliktust eredményezett, mely végül a csoportból való kilépéséhez vezetett.

Felnőtté érés

Az eddigiekben láthattuk milyen nemi szerepek elvártak a közösség tagjaitól, milyen identitás tartalmak kapcsolódnak a „néptáncos” nemi identitáshoz. Ezt az elemzési kört folytatva a továbbiakban a nővé és férfivá válás tereit elemzem. Egyik interjúpartnerem a következőkről beszélt:

„Minden kultúránál volt egy idézőjeles feladat, amire meg kellett érni, és hogy ha azt meg tudtad csinálni vagy teljesíteni tudtad, akkor már teljes értékű tagja voltál a közösségnek, mint egy felnőtt ember. Tehát nem, mint gyerek, hanem mint egy felnőtt ember. De ha te azt nem tudtad teljesíteni, akkor téged abból a közösségből kitagadtak,

²² A „tradicionalitás” fogalma a közösség számára, a „hagyományos” „falusi” attitűdöket jelenti, amelyeket az „archív filmekben” látott „paraszti” világgal azonosítanak.

²³ (Amatőr néptáncos férfi)

elkergettek, kiűztek, nem tűrtek meg. Tehát ott tovább nem maradhattál, el kellett, hogy hagyjad azt a közösséget.”²⁴

Arnold Van Gennep *Átmeneti rítusok* (2007) című művében olvasható az alábbi idézet, „mindaz, amit korként, korosztályként, korral együtt járó státusként természetesnek tartunk, döntő többségében társadalmi vagy kulturális konstrukció” (Gennep 2007:23). Gennep idézetéből és az imént idézett beszélgetőtársam gondolataiból kiindulva, hipotézisem szerint a „néptáncos” nővé és férfivá válás nem feltétlen korhoz kötött.

Kérdés először is, hogy a „néptáncos” közösségben milyen az ideális nő? És milyen az ideális férfi? Mihez köti a „néptáncos” közösség a lány státusból a női státusba illetve a fiú státusból a férfi státusba való átmenetet? Kapcsolódik az átmenethez valamilyen rítus?

A szüzesség elvesztése és a férfivé-nővé érés közötti kapcsolaton sokszor elgondolkodtak interjúalanyaim. A szüzességük elvesztésére visszaemlékező történetek és azok elemzése sok információval szolgálhat a nővé/ férfivá válás témakörében. Egy amatőr „néptáncos” férfi, így emlékezett vissza szüzességének elvesztésére:

„És igen, és akkor megtörtént, amikor először beleestem egy ilyenbe, az egy olyan dolog volt, hogy a húgomnak volt egy barátnője, van most is, akivel valamilyen szinten szimpatizáltunk, de ez sose volt kimondva és úgy esett, hogy jól esett. Ez külföldön volt egy fesztiválon, és jól esett. Esett jól annyira, hogy mikor ötödéven pályaválasztás elé kerültem, akkor a bátyám volt az, akitől bármilyen szintű tanácsot elfogadtam. Nem kérdezte meg, de ha megkérdezte volna, hogy tiszta szívvel mihez értesz, akkor kettő dolgot tudtam volna neki elmondani, a nőkhöz és a tánchoz. Montenegróban történt egy zuhanyzóban, egy 14 éves lánnyal. Táncsal kapcsolatos? Persze hogy. Kimentünk Montenegróba, nem tudom hány napra egy Örömforgató Fesztivál keretein belül. Mire jött az eredményhirdetés már mindenki vakon volt, nagyon eufórikus állapot volt és hát még mindig nem, még mindig nem és tudod ez mikor első közös út és megnyertük azt, hogy elmegyünk Montenegróba és nagyon jó volt. Nagyon sokat készültünk rá, nagyon sok időt töltöttünk el együtt, ami azt jelenti, hogy előtte egy hétig reggeltől estig próbáltunk, és ugye itt már ez elkezdte az ajtót rázárni a közösségre. De már ez előtt ismertük egymást, és igen és akkor már volt ez a szimpatizálás ezzel a hölgygel, de ő, akkor ezt a nagyon nagylány életet élte így 14 évesen, és én meg 16 voltam, vagy várjál voltam 16? Vagy 16-17 éves lehettem és ugye én már

²⁴ (Hivatásos néptáncos nő)

akkor, az osztálytársak nagy része ott már mindenki nagyba volt, szóval dicsekedhetett azzal, hogy járt már ott, ahol én még nem, és na, hát én meg kitűztem ezt a nyarat. Ha török, ha szakad, ha fizetek érte, ha nem ez meg fog történni. És ez bennem, - erről még senkinek sem meséltem- ez bennem egy nagyon szépen felépített stratégia volt. Jó, megtörténhetett volna szebben is, de hát az alkohol az nagyon sok mindent elárul és hát a zuhanyzóba, a húgom akkori legjobb barátnőjét, aki akkor kezdte a művészetibe az első évet, akkor vele megtörtént.”²⁵

A kutatott csoportban levő „néptáncos” fiatalok szüzességének elvesztése átlagosan tizenhat és tizenhét éves korukra tehető. Úgy vélem, hogy a közösség életében fontos események, a fesztiválok, a táncházak, alkalmat biztosíthatnak a szexuális kapcsolatok létrejöttének. Ezeket az eseményeket „megelőző alkalmaknak” nevezem. Nem feltétlenül közvetlen helyet szolgálnak a szüzesség elvesztéséhez, de mindenesetre megfelelő körülményeket biztosítanak az oda vezető úthoz. Az eseményeken való részvétel a közösséghez való tartozás érzését erősíti a folytonosság és az intenzitás jegyében, mindamelllett, hogy az egyes tagok között meghúzódó határvonalak kitolódását is eredményezik. A határvonalak kitolódásához vagy akár elmosódásához, nemcsak a szóban forgó „megelőző alkalmak”, hanem az alkalmakon történő tánc is hozzájárul.

Tánc közben egy férfi és egy nő folyamatos érintkezéséről beszélhetünk. A test és az ehhez elválaszthatatlanul kapcsolódó bőr, vagyis a test felszín egy összetett határfelület az „én” és a „többiek”, az egyén és a társadalom között. Tánc közben, az érintéssel a két határfelület folytonosan találkozik, ahogy a testfelszínt képző bőr érintkezik egy másik bőrrrel. Így az „én” és a „többiek” közötti határ elmosódik. A másik „én” határvonala az „én” határvonalává válik, így a két határvonal egyesül vagy más szóval egybeforr „egy testté” válik. Ily módon, ahogy egy „néptáncos” férfi is emlegette, „a táncal gátlásokat lehet áttörni”²⁶. A tánc közbeni folytonos érintkezés feloldja a gátlásokat, ezzel lehetőséget biztosítva akár egy szexuális aktus kialakulásához.

A közösségi események, fesztiválok, táncházak komfortzónát teremtenek a táncosok számára, ahol könnyebben tudnak ismerkedni, így közvetett módon lehetőséget biztosítanak a szexuális aktusok létrejöttének a szexuális élet megkezdése

²⁵ (Amatőr néptáncos férfi)

²⁶ (Hivatásos néptáncos férfi)

előtt és után is. Ezek az események „rázárják az ajtót a közösségre”²⁷. A jelenségről többen is hasonlóan vélekedtek, mint azt az alábbi idézet is mutatja: „ha elmegyek táncba, és tényleg nagyon kanos vagyok és szexelni szeretnék, akkor egy olyan 80%, hogy fogok is, ha elmegyek egy diskóba, akkor marad a 20%, hogy fogok”²⁸.

A „megelőző alkalmak” szolgálta lehetőséggel a fiatalok tisztában vannak, így gyakran tudatosan, a szexuális kapcsolatok megvalósulása céljából is vesznek részt rajtuk. Gyakran megemlítik a szüzesség elvesztését megelőző időszak kapcsán, az azt előkészítő periódust is az interjú alanyai. Mivel a szüzesség elvesztése kétféleképpen történhet meg, egyrészt eltervezetten, másrészt spontán, az előkészületekről az előre eltervezett vagy éppenséggel már várt esetekben esett szó. Az első idézetben nem beszélhetünk spontánul történekről, hanem előre eltervezett, tudatosan irányított „stratégiáról” árulkodnak megkérdezett szavai. Ez az idézet is mutatja, hogy a néptáncos közösség elvárásai milyen módon vannak befolyással az egyén döntéseire.

A szüzesség elvesztésének igényére ösztönzőleg hatottak azok a történetek, melyet a többiektől hallottak: „már akkor, az osztálytársak nagy része ott már mindenki nagyba volt, szóval dicsekedhetett azzal, hogy járt már ott, ahol én, még nem és na, hát én meg kitűztem ezt a nyarat”. A táncos férfiak többsége hasonlóan mesélt. „Sokat beszélgettünk így ezekről a dolgokról is, lányokról is, kinek volt már barátnője. Volt egy srác, akinek volt egy barátnője, aki felettünk járt, és akkor milyen jó lehet neki, és ő mesélt sokat. Nekem akkor úgy jött ki, hogy akkor leszel igazi tökös gyerek, ha már voltál csajjal. Neked volt csajod? Nekem volt. Egy ilyen x, egy ilyen pipa”²⁹. Mint látható, a szexualitáshoz kapcsolódó témákról, ezzel kapcsolatos tapasztalataikról nyíltan beszéltek a fiatal „néptáncosok”. A beszélgetések alkalmával, akik „jártak már ott, ahol [beszélgetőpartnereim] még nem”, látszólag elkülönülve olyan csoportot alkottak, amelyhez a még szüzességüket el nem veszített férfiak nem tartozhattak, és amelyhez való tartozás igénye ösztönzőleg hatott cselekedeteikre. Esetükben maga a szexuális aktus képezte az elérendő célt. A cél elérését követően a férfi a „szüzek” státust maga mögött hagyva a „nem szüzek” státusába lépett.

A szüzesség elvesztésével váltak teljes jogú tagjává a fiatal „néptáncos” férfiak a mozgalomhoz tartozó „néptáncos” közösségnek. Kérdés, hogy a szüzesség elvesztése révén érnek felnőtté a „néptáncos” gyermekek?

²⁷ (Amatőr néptáncos férfi)

²⁸ (Hivatásos néptáncos férfi)

²⁹ (Amatőr néptáncos, hivatásos népzeneész férfi)

A kutatás rámutatott, hogy a szüzesség elvesztése és a felnőtté válás között, a „néptáncosok” értelmezésében, már nincs összefüggés. Egyik megkérdezettem így beszélt minderről: *„itt nem az van, mint régen, hogy elvesztette a szüzességét és most már nő, vagy, hogy bekötötték a fejét és most már nő”*³⁰. Mint interjú alanyom utalt rá, a szüzesség elvesztésével a csoport gyermek tagjai nem válnak felnőtté, mint a „népi kultúrában”.

A felnőtté válás a közösségben érvényes ideológiához kapcsolódik. A „néptáncos” ideológia meghatározza női, illetve férfi szerepeket, amely a „néptáncosok” saját élettörténetében, meghatározza életfelfogásukat, viselkedésüket egyszóval „néptáncos” identitásukat. A tanult „tradicionális” női és férfi nemi szerepekhez, amely az „alárendelt” női és a „domináns” férfi szerepet jelenti, „hagyományos”, nemektől „elvárt” feladatokat társítanak. A nők feladatai közé tartozik a családalapítás, a gyerekek táplálása, a gyerekek nevelése, a család egyben tartása. Egyikük például így beszélt minderről: *„a nő szerepe, hogy a magja egy családnak. Ugye hogy, megszüli a gyerekeket, életet ad, táplálja, ugye a tejével eteti, utána összefogja a gyerekeket, neveli, foglalkozik velük, elkészíti az ételt, minden, ami az otthoni”*³¹. Interjúalanyom a női lét feladataként a családdal és gyermekneveléssel kapcsolatos tevékenységeket értelmezi. Egy másik interjúalany is hasonlóan vélekedett a női szerepekről: *„hogy a férfi és a női szerep megmaradjon, a nőknek el kéne fogadniuk, hogy most igen így a női egyenjogúság ide vagy oda, de azt tudni kellene, hogy egy nőnek, attól függetlenül nem a karrier, és a munka, és a karrier a legfőbb dolga, hanem az, hogy a gyerekeket tanítsa, nevelje, foglalkozzon velük, tanítsa, mi az hogy értékrend”*³². Az interjúk többségében a „hagyományos” női szerephez az otthoni családi feladatokat párosították „hagyományos” női feladatokként.

A férfi szerepeket is hasonló tradicionális értelemben használták: *„a férfi, a család fenntartója, így kellene, hogy legyen a mai világban is”*³³, *„férfinak egy mozdíthatatlan sziklának kéne lennie”*³⁴, *„a férfinak meg az a feladata, hogy megadja ennek a, tehát, hogy miből...”*³⁵. A férfi „domináns” szerepéhez a család fenntartás kapcsolódik. A „néptáncos” gyerekekből akkor válik „néptáncos” felnőtt, amikor a „néptáncos” léthez kapcsolódó ideológiának megfelelően, a nemektől elvárt nemi szerepekhez és feladatokhoz

³⁰ (Hivatásos néptáncos férfi)

³¹ (Hivatásos néptáncos nő)

³² (Hivatásos néptáncos nő)

³³ (Hivatásos néptáncos nő)

³⁴ (Hivatásos néptáncos nő)

³⁵ (Hivatásos néptáncos nő)

igazodnak. A „néptáncos” gyerekeket a „megfelelő” életszemléletük és gondolkodásmódjuk teszi felnőtté a közösség értelmezésében, amikor a gyerek „ezekkel az értékekkel elkezd ismerkedni”³⁶. A „hobby világ” ideológiája beépül az egyén saját élettörténetébe, meghatározva az egyéni élettörténeteket, a nemek identitásáról alkotott narratíváit.

Összefoglalás

Tanulmányomban egy budapesti „néptáncos” közösség nemi identitásával foglalkoztam. Megállapítottam, hogy meghatározó szerepet tölt be a múlt bizonyos elemeinek „őrzése” a „néptáncosok” identitásának tekintetében, amelyet „hagyományőrzés”-nek neveznek. A „hagyomány őrzése”, a „néptáncos” léthez kapcsolódó ideológia. Az ideológia megszabja a közösség identitását, önértelmezését. A „néptáncosok” egy „hagyományos”, „falusi”, „paraszti” attitűddel azonosulnak, amelyet a tánc tanulásának folyamán sajátítanak el utánpótlás révén. A kezdetben eljátszott, majd elsajátított identitástartalmak követendő normákká válnak, amely kihat az egyének saját élettörténetére. Ezeket az identitástartalmakat, amelyeket a „néptánc” során sajátítanak el, a „hagyomány” és a „tradicionális” fogalmával jellemezzük, illetve a „régibb paraszti” kultúrában jellemző férfiassággal és nőiességgel ruházzák fel. Értelmezésük szerint, a „férfi dominancia” és a „női alárendeltség” jellemzi a „néptáncos” nemi identitást.

A fiatal „néptáncos” férfiak a szüzesség elvesztésével válnak a „néptáncos” közösség teljes jogú tagjává. A szüzesség elvesztése azonban nem elegendő a felnőtté váláshoz. A felnőtté válást a közösség nem köti egy tényleges alkalomhoz vagy cselekedethez. A felnőtté válásról akkor beszélhetünk, amikor a „néptáncos” léthez kapcsolódó ideológiának megfelelően, a nemektől elvárt feladatokhoz igazodva az ideális nő és ideális férfi nemi szerepeit vallják magukénak. Ezáltal születhet meg a „néptáncos” férfi, mint „fő elem, és a nő, aki a dísz körülötte”³⁷.

³⁶ (Hivatásos néptáncos nő)

³⁷ (Amatőr néptáncos nő)

Felhasznált irodalom

1. Andrásfalvy Bertalan (1981): Pityke. In.: Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon, Né- Sz. (4. kötet). Akadémia Kiadó, Budapest
2. Assmann, Jan (2013): A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Atlantisz Könyvkiadó Kft, Budapest
3. Eriksen, Thomas Hylland (2002): Kis helyek, nagy témák. Bevezetés a szociálintropológiába. Gondolat Kiadó, Budapest
4. Faragó József- Nagy Jenő- Vamszer Géza (1977): A Kalotaszegi Magyar Népviselet (1949- 1950). Kriterion Könyvkiadó, Budapest
5. Geertz, Clifford (1994): Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások. Századvég Kiadó, Budapest
6. Genep, Arnold van (2007): Átmeneti rítusok. L' Harmattan, Budapest